

(ד) ויקרא פרעה, תימא למה לא ביקש פרעה להתפלל על החושך כמו לשאר מכות? וי"ל לפי שהיה סבור שהחושך היה לישראל כמו למצרים ואמר אם יתפלל משה יסיר גם למצרים לכך לא ביקש להתפלל. (ששן 66).

(17) תדא"ר ז. (18) שמו"ר ט, י. (19) מד"ח עה. (20) פסחים נד, א. (21) חסרה מלה. (22) תהלים שם. (23) נדרים סד, ב. (24) שמו"ר יד, ב. (25) סנהדרין פה, ב.

(ה) ויקרא פרעה אל משה, ולא קרא לאהרן לפי שהיה בדעתו לשלחם והיה לו בושח לדבר לכך אך למשה. רק צאנכם ובקרכם יצג. רק מיעוטי¹ שעדיין אם היה קצת בלא יראה היה עדיין מונעם מללכת. רק צאנכם ובקרכם יצג, ר"ת רצוי, היה לשולחם. יצג לית זה לא עשה קודם לכן לתת רשות לאנשים ולא לצאן ולבקר. יצג לית קמץ כלומר כולו יהא מוצג שלא יקחו כלום, לכך קמץ. יצג לית וכחב אצל צאן ובקר לרמז על ענין העגל. יצ"ג בגימ' עגל. כאילו אומר להם על ענין צאן ובקר אתם עתידין לחטוא. גם טפכם גם לרבות ערב רב, טפכם ס' רבוא היו גם הטף במנין ילך². (א' 946).

(1) אכין ורקין מיעוטי. ברכות ט, ז. ויק"ר יז, ב. (2) ר"ל ילך דוא בגי' ס' זהו שאמר ס' רבוא היו עם הטף וגם הם ילכו.

(ו) רק צאנכם יצג, יעמוד לערכון שתשובו. ויקרא פרעה אל משה, לאחר שעברו ימי החשך, כי כימי החשך לא זזו ממקומם אפילו הגדולים, ולפיכך "ויחזק ה' את לב פרעה", לפי שכבר עברו ימי החשך. (ריב"ש).

וַיִּקְרָא פֶּרֶעַה אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְכוּ עִבְדוּ אֶת ה' רֵק צֹאנְכֶם וּבִקְרַכֶּם יִצְגוּ גַם טַפְכֶּם יֵלְכוּ עִמָּכֶם (י, כד)

(א) ויקרא פרעה, זה הקריאה היה בג' ימים הראשונים דאילו בג' ימים האחרונים הא כתיב ולא קמו איש מתחתיו. תימא למה לא בקש פרעה ממשה להתפלל על החשך כמו בשאר מכות. וי"ל על זה לא בקש ממשה להתפלל עליו, כי היה סבור שלישראל נמי היה חשך ולא יועיל תפלת משה. וק"ל למה היה סבור פרעה שזו המכה יהיה בישראל יותר משאר מכות. ושמעתי לפי שבשאר מכות רואה אותם בעיניו, אבל זה לא ראה אותם בעיניו לפי זה היה סבור שהיה גם לישראל. וקשה למה כל המכות עמדו ז' ימים, והחושך לא שהה רק ו' ימים כמו שנראה מהפסוק שאמר שלשת ימים ב' פעמים, וי"ל דיום ז' שמש בים כמו שנאמר¹ ויהי הענן והחשך וכו'. (מ"ז).

(1) להלן יד, כ. (2) וכדאיתא בשמו"ר יד, יג. ותנחומא בא ג, וראה לעיל.

(ב) ויקרא פרעה, תימא היאך שלח אחריהם והרי לא קמו איש מתחתיו, וי"ל דע"י קריאה הביאום דהיה קורא וכל אחד היה קורא בשם פרעה לחברו עד שהגיעו למשה. (המ' 40: 45; מ" 15: א' 271/2).

(ג) ויקרא פרעה, על ידי שליח ישראל. רק הצאן ובקר יוצג לערכון שתחזור רק צאנכם ובקרכם יוצג כל השמינים הראויין לקרבן חביאו עמכם רק הכחושים העומדות לגדל ולחלוב יוצג וכל בעלי מומין שיש בהם משחתם¹. (א' 268).

(1) חבלה, ראה ויקרא כב, כה.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַם אַתָּה תִתֵּן בְּיָדוֹ זִבְחִים וְעֹלֹת וְעִשְׂיָנוּ לַה' אֱלֹהֵינוּ (י, כה)

(א) גם אתה תתן בידנו זבחים ועולת, תימא והא מקנה מצרים היה ע"ז וכיצד היו מקריבים והא נעבד פסול. וכ"ת¹ לא היה רק במילתא בעלמא מיתוקמא, והא פ' אין מעמידין² פריך גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות ותמ"ה דהם לא עובדים היו רק לצאן כדכתיב³ כי תועבת מצרים כל רועה צאן, והם

וְגַם מִקֵּנְנוּ יִלֶּךְ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׂא
פֶּרְסָה כִּי מִמָּנוּ נִקַּח לַעֲבֹד אֶת ה'
אֱלֹהֵינוּ וְאֶנְחֵנוּ לֹא נִדַּע מֶה נַעֲבֹד
אֶת ה' עַד בֹּאֵנוּ שָׁמָּה (י, כו)

(א) וגם מקננו ילך עמנו, מהו "גם"? פשיטא שמקניהם ילכו אתם, אלא הכי פתרונו ויאמר משה גם אחת תתן בידנו וגו' וגם מקננו. וא"ת שתתן להם הרבה בהמות א"כ למה תולים במקניהם כי ממנו נקח לעבוד כי טוב ליקח משלנו להקריב יותר משלך ולעזוב את שלכם, ולפי שלא ידענו מה נוכל להספיק בהמות לזבח צריך לנו לקחת משלך, כי ירבה לנו הקב"ה לעשות זבחים ועולות. (א' 284).

(ב) וגם מקננו ילך עמנו, וא"ת כיון שניתן לכם משלנו למה ילך משלכם השיבו כי ממנו נקח לעבוד את ה', וא"ת למה ניתן מקננו כיון שתוליו מקניהם, לפי שלא נדע מה נעבוד את ה' עד בואנו שמה. (ה"ז).

(ג) לא תשאר פרסה, תשאר, ת' שאר, רוצה לומר כל ארץ מצרים הוא ת' פרסה¹. (ר"ש).
(1) פסחים צד, א.

(ד) לא תשאר פרסה, תשא"ר לית, ת' שאר, לא תשאר בכל ת' פרסה. ד"א לא תשאר כל ארץ מצרים ת' פרסה בלא מכה. וזהו תשאר, לא היה כזאת לכך לית. ד"א לא תשאר פרסה, שא"ר ת' פרסה, לא נהיה בעת מכת הארץ. כי ממנו נקח, ממנו אותיות ממון. רמז שיקחו הממון שלהם. ואנחנו לא נדע מה נעבוד, לא נדע ב' "הידוע לא נדע כי כל נכל ימלא יין"¹. ואנחנו לא נדע מה נעבוד. ואנחנו שלא נדע מה נעבוד רמז שמתנבא שלא ירצו לדעת לעבוד להקב"ה וזהו לא נדע. וכל כך למה כי יהיו שותין יין ומשתכרין בארץ ישראל וזהו "הידוע לא נדע כי כל נכל ימלא יין". וכל מי שהוא שיכור אסור להתפלל ואסור בעבודה² וכן הוא אומר³ "כהן ונביא תעו בשכר נבלעו מן היין", וזהו לא נדע ולפי שעתידים לחטוא לכך ואנחנו לא נדע מה נעשה⁴ אין אנו יודעים מה נעשה. ע"כ. ואנחנו לא נדע מה נכתיב⁵

שאלו בהמות אחרות. א"נ נוכל לומר נהי דאסור לגבוה להקרבה מ"מ לקדשי בדק הבית כשרים וה"ק ואנחנו לא נדע מה נעבוד אם להקרבה אם לזביחה ונצטרך מן העורות לכיסוי, וניחא לישנא טפי דלפי רש"י ק"ק וכי היה אומר שהיו יראים שישראל יצטרכו יותר ממה שיש להם. (המ' 40: מי' 15: לר' 108: המ' 45: א' 271/2 בשם אבן עזרא).

(1) נראה שכונתו שלא היה אלא דבור בעלמא ולא נחוונו להקרבה וכמו שפי' הרמב"ן ע"ז דף כד. ובפי' הטור עה"ת בשם הרמב"ן עיי"ש וצע"ק שהרי הגמרא מתרצת שם קודם מתן תורה שאני, אמנם יש לחלק בין חשש רביעה לנעבד. (2) ע"ז כד, א. וגם על חירוצו כאן "שהם שאלו בהמות אחרות" קשה דא"כ למ"ל לשנויי קודם מתן תורה שאני. ועי' בתר"ש שבקומץ המנחה הקשה ג"כ קושיה זו דאיך יקריבו הלא נעבד אסור ותי' דהוראת שעה היתה או כוונתם על הבהמות הגסות ע"כ. ובאמת י"ל דהך חירוצא קודם מ"ח שאני היינו לומר בהוראת שעה היתה ואין למידין מקודם מ"ח. וגם קשה דהרי הקרבן הראשון הי' פסח ופסח בא מן הצאן או מן הגדיים ועי' פסחים נז, א. דצאן מצוה מן המובחר. וכן יש לפרש בזה מה שהביא כאן בשם הפע"ד לחרץ כגון רובן של ישראל וחסר כאן משהו ור"ל דהבהמות של המצרים היו רובן של ישראל שהרי שלהם מתו בדבר ובכרד וזה ר"ל וכן משני בע"ז היינו דקורם מ"ח שאני מפני שרובם היו של ישראל ואין לחשוש. (יש"א). (3) ותירץ מורי הרב. (4) ברא' מז, לד. ועי' רש"י שם ד"ה כי תועבת.

(ב) גם אתה תתן בידנו, גם¹ לרבות השרים והעשירים. זכחים ועלת ב'² "ויבואו לעשות זכחים ועלות" כלומר לתת האמור של זה בזה. ועלת, על ח'. כלומר גם סופך שתצווה לתת בידנו קרבן להקריב בשבילך ולכפר על ארץ מצרים והיא ת' פרסה³ וזהו וע"ל ח'. על"ת העולם עומד על העבודה⁴ והעולם הוא מהלך ת"ק⁵ כמנין על"ת. (א' 946).

(1) במדרש הגדול כאן: גם לרבות שריו ועבדיו. (2) מ"ב י, כ"ד. "ולתת את האמור של זה בזה" היינו מה התם עשה בהם ובאלהיהם שפטים שנתן מצבת הכעל והרגם אף ה"נ עשה בהם ובאלהיהם שפטים. וכ"ה בכע"ט כאן. (3) תענית י, א. פסחים צד, א. (4) אבות א, ב. ועיין מגילה לא, ב. ותענית כו, ב. (5) פסחים צד, ב. חגיגה יג, א.

[134607]

"אין עור נביא ולא אתנו יודע עד מה". כל זה רמז כאן וזהו לא נדע מה. נדע, עד"ן וזה יהיה עד עידנא ופלג עדן. ואנחנו לא נדע בגלויות עד באנו שמה בארץ, מ"ה נעב"ד א"ת ה' בגימ' בירושלים. עד באנו שמה ר"ת שבע. ארץ שבע שבע שנים שכיבשו ושבע שחילקו⁶. (א' 946).

(1) ירמיה יג, יב. (2) ברכות לא, א. עירובין סד, א. אר"ח סי' ק"א רמב"ם פ"ה מתפלה. (3) ישעיה כח, ז: שגו בשכר. (4) דהיי"כ ב, יב. (5) תהלים עד, ט. (6) ערכין יג, א.

[1234567]

וַיִּתְּזֵק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחָם (י, כז)

(א) ולא אבה לשלחם, אבה מכות! לא רצה לשלחם אבל בחושך אמר גם טפכם ילך עמכם² לכך נאמר ולא אבה. (לר' 108).
(1) אב"ה בגימ' שמנה. (2) לעיל פסוק כד.

(ב) ולא אבה לשלחם, רמז שהאומות לא יאבו לשלח את ישראל עד שבעל כרחם יצטרכו לשלחם כאשר עשה פרעה. לשלחם — שלל חס. לכך לקחו שלל מכני חס והם משפחת מצרים. וכתיב! "ראשית אונים באהלי חס", בכל ח' מכות לא רצה לשלחם עד בחשך וזהו ולא אבה כמנין אב"ה. (א' 946).
(1) תהילים עח, נא. וראה בפרק ק"ה.

וַיֹּאמֶר לוֹ פְּרָעָה לֵךְ מֵעַלִי הַשָּׁמַר לְךָ אֶל תִּסֹּף רְאוֹת פָּנַי כִּי בְיוֹם רְאִיתִיךָ פָּנַי תָּמוּת (י, כח)

(א) לך מעלי, הכף מצוינת כלפי מעלה. אמר שילך אותו שהוא למעלה מת"ק אמה, שכן באי"ק בכ"ר מספרה ת"ק. (ר"ש).

(ב) לך מעלי, עד עתה הייתי מכבדך ועתה אחה עלי כמשוי. מעלי בגימ' "בפסח", אז חלך מעלי. (לר' 108).

(ג) אל תסוף ראות פני, חסף חסר ו', אפי' הוספה קטנה כל שהוא אל תוסף. אל תסוף, שאם תוסיף תסוף. ותהרג. פרעה לך מעלי. כלה! רמז כלה ונחרצה ועוד רמז שיהיה עליו ממש לכ"ם עלי² יש לכם להיות עלי. לך מעלי כלומר ניתן לך לילך ממצרים לך הך' בתגין רמז שהליכה זו מן בורא עולם היתה, כאילו הוא אומר למשה לך כלומר תצא ממצרים. ד"א לך רמז בתגין כאילו פרעה אומר גם שילך הקב"ה מעליו כאילו דוחה מעליו את הכל, ולכך רמז בתגין. תסוף ראות פני ס"ת פתי. מלך זקן ופתי היה שאמר כך. ביום ראתך פני תמות, ראתך חסר ו' אפילו ראייה קטנה וכל שהיא לכך חסר. ראתך כתיב כמו עיני ראתך די לי שראתך עיני. פני תמות, פ' גדולה ומשונה לשון שבח אומר כלפי עצמו והיאך אתה רשאי להתריס כלפי פני כך והלא אני מלך וביום ראותך פני תמות, ולכך פני גדול. תמות והוא למפרע תומ"ת מהפך הדיבור כלפי פרעה הפסיק משה הדיבור כלפי פרעה. (א' 946).

(1) ר' ל' ה' מפרעה ו"לך" הם אותיות "קלה". (2) ר"ל תבת לך ומ' מעלי הם אותיות מלך עלי.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בֵּן דִּבְרַתְךָ לֹא אֶסֶף עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ (י, כט)

(א) ויאמר משה כן דברת, כלומר לא אבוא אצלך כמו במכות הראשונות שבאתי אצלך ואתה תבוא אלי וכן הוא אומר ויקם פרעה לילה הוא וגו' ויקרא וגו'. ומה שאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה לא נאמר ויאמר משה אל פרעה אלא למצרים אמר לא ממש לפני פרעה. ד"א כשאמר לו לא אוסיף עוד ראות פניך לא יצא מיד מתוך כך היה הדיבור אליו שנאמר ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד וכל הפרשה כה אמר ה' כחצות הכל היה באותה שעה בעומדו לפני פרעה ואמר וירדו כל עבדיך וגו' ויצא מעם פרעה בחרי אף אמר לו אתה מגרש אותי ואומר לי כי ביום ראתך פני תמות לכך אני יוצא ויצא בכעס ובחרי אף.

(1) להלן יא. ד ד"ה ויאמר משה. (2) לעיל ט. כט.
(3) מובא בחזקוני, בחדר זקנים ובפי' ריב"א, ובסתם
כמושב זקנים, בפע"ר מ' להלן יב, א בשם הג"ן, בפע"ר
א בשם מדרש וחתום ג"ן.

(ה) כן דברת, כפוי טובה, לא רצייתי לפשוט
בגופך עד עתה. לא אוסף עוד חסר י' כי כמעט
כבר כלו עשר מכות. (לר' 108).

(ו) לא אסף, אסף חסר י'. כבר כלו מיד עשר
מכות. מודה אני לך שלא אראה אותך יותר. (א'
268).

**וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עוֹד נִגַּע אֶחָד
אָבִיא עַל פְּרַעֲה וְעַל מִצְרַיִם אַחֲרֵי
כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם מִזֶּה בְּשִׁלְחוֹ כָּלָה
גֵרְשׁ יִגְרַשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה (יא, א)**

(א) ויאמר ה' אל משה, פר"ש בעמדו לפני
פרעה נאמרה לו. וטועים בני אדם על דעתו
של ר"ש, ומפרשים דבריו שפרשה זו שאמר
הב"ה למשה עוד נגע אחד בפני פרעה נאמרה
לו למשה מפי הגבורה בעומדו לפניו לפי
שאמר לו משה לא אוסיף עוד כו'. וק"ק
דלקמן¹ פר"ש בעצמו על פרשת החדש
שכתוב בארץ מצרים חוץ הכרך, או אינו אלא
תוך הכרך. ת"ל כצאתי את העיר, ומה תפלה
קלה לא התפלל משה בתוך העיר דבור חמור
לא כל שכן. ומפני מה לא נדבר עמו בתוך
הכרך לפי שהיתה מלאה גלולים, וא"כ איך
היה הדבור למשה בעמדו לפני פרעה, וי"ל
דדווקא דבור של מצוה כגון פרשת החדש או
תפלה לא דבר עם משה בתוך מצרים אבל
מענין נגעים צוה ודבר אליו למשה בתוך
מצרים שיאמר לפרעה.

ועי"ל דמה שכתוב כצאתי את העיר היה
הטעם לפי שאמר משה כשאראה הכרד אז
אתפלל עליו. א"צ לרבות כדפי' לעיל. אך
תפלה ודבור היה יכול להיות תוך הכרך.
וראייה שעל שאר המכות שהתפלל משה

ע"כ הפשט. לא אסף עוד ראות פניך אסף
חסר. לא אוסיף אפילו ראייה קטנה. עוד ראות
פניך ר"ת ערף, כאילו הפך לו ערף. ג' חשך
בענין וא' אפלה כנגד ד' מלכיות. (א' 946).

(ב) כן דברת, שלא אבוא אליך וצריך אתה
לילך אחרי כמו שנאמר וירדו כל עבריך וגו'
לא אוסיף. וא"ת ומנא ידע לפי הפשט הרי
עדיין לא נאמר לו עוד נגע אחד וגו' י"ל דאין
מוקדם ומאוחר, וכבר נאמר לו עוד נגע אחד
כפירש"י בעמדו לפני פרעה, אע"ג דכתיב
כצאתי את העיר מ"מ נזרקה בו רוח הקודש.

(ששון 66: פער' א' 2344).

(1) ר"ל דאין יתכן שנגלתה לו שכינה בעמדו לפני פרעה
ואמרה לו עוד נגע אחד הרי כתיב לעיל ט. כט, כצאתי
את העיר אבל לא התפלל בתוך העיר כי היתה מלאה
גלולים כדפרש"י שם מ"מ רוח הקודש היתה לו כלומר
שלו הי' אסור להוציא מפיו דברי קדושה אבל רוח
הקודש בא לו.

(ג) כן דברת, פירש רש"י יפה דברת ובזמנו
דברת, ור"ל בזה דאם לא דאמרן פרעה בסוף
המכות שלא היה עתיד לבוא אליהם רק מכת
בכורות, ושם אמר לו, קודם שיצא משם,
ומטעם זה אמר לו כן דברת יפה דברת שלא
אוסיף עוד ראות פניך ובזמנו דברת כי כן הוא
שלא אצטרך לראותך אבל אם לא בשביל זה
לא היה אומר לו משה כן דברת, יען כי היה
עליו לבוא אליו בשליחותו של הקב"ה. (ויר' 4).

(ד) כן דברת לא אסף, אם היית מתרה בי
בתחילת המכות שלא אבא עוד אליך הייתי
מחשיב אזהרתך כאזהרת כלב לפי שהייתי
עושה שליחות הקב"ה, אבל הפעם הזאת
שהזהרת בי שלא לבא עוד אליך כן דברת,
דבר נכון דברת על שהזהרת אותי מלבא עוד
אליך כי אני צריך עוד לבא, כי טרם שאצא
מכאן אבשרך בשורה רעה לעצמך וזו היא
מכת בכורות, וכזו פרש"י¹ בעומדו לפני פרעה
נאמר לו. והרבה מקשים והא כתיב² כצאתי
את העיר אפרוש כפי, ופרש"י² שלא רצה
להתפלל בתוך העיר לפי שהייתה מליאה
גלולים וא"כ היאך דבר עמו דיבור זה, אלא
נמצא במדרש³ שהגביהו הקב"ה למעלה מי'
טפחים מן הארץ. (המ' 40).

עוד נגע אחד וגו', ואחרי כן השיב משה לפרעה כה אמר ה' כחצות הלילה וגו'. כלה הכל, גברים ונשים, טף ומקנה. (רש"י).

(ד) ויאמר ה' אל משה, שם דבר אליו מיד, ושם הזהירו על מכות בכורות. ואחר כך יצא בכעס, על שאמר לו: "כי ביום ראותך פני תמות". (רש"י).

(ה) עוד נגע אחד, זהו רמז למכת בכורות וזהו לשון הריגה דכתיב¹ וינגעו פלשתים, ועוד תמ"ה מדכתיב שיחי אותותי אלה, ר"ת ארכה ליקוי [המאורות] הרג, הרג זהו שם של מכת בכורות דכתיב² ויהרוג השם כל בכור. (ה"ס 45: ט' 15).

(1) אין פסוק כזה אבל כוונתו לפסוק דיהושע ח, טו וינגעו יהושע וכל ישראל לפנייהם שענינו נפילה במלחמה וכו'. (2) להלן יג, טו.

(ו) עוד נגע אחד, מה שלא התרה במכה זו כמו באחרות. לפי שכבר פירשה בתחלתה הנה אנכי הורג את בנך בכורך: כשלחו כלה. כלומר כשישלח אתכם אז יהיה כָּלָה. וי"מ כלה כמו כולה. כלומר לא יעכב משלכם כלל. (ה"ז).

(ז) עוד נגע אחד, פרשה זו פתוחה, מעשה אחר ממכה אחרת. עוד נגע אחד אביא רמז עוד זהו לעתיד שעל אדום יעשה כן. ד"א עוד נגע אחד סמך זו אצל פרשה שלמעלה שנאמר¹ "לא אוסף עוד ראות פניך" רמז על אומה הרשעה שעתידה ללקות בצרעת וישראל מכסים בידם מלראות פניהם וזהו לא אוסף עוד ראות פניך מחמת שפניהם ילקו בצרעת וזהו עוד ראות פניך ר"ת פרע. כי ראשו יהיה פרוע וסמך לו עוד נגע אחד זה נגע הצרעת ולכך נאמר נגע ושמה יש שום מדרש שפרעה נצטרע² וא"כ גם נדרוש הכל על פרעה. נגע אחד לית לא היתה כזאת שבזאת המכה שילחם. אחרי כן ישלח, ולא נאמר ואחר כן אלא ועל מצרים אחרי כן. רמז גם מצרים עתידין ללקות לעתיד עם שאר האומות כמו שאמרו חכמים במסכת סוטה³ ואחת שעתידיה לשנות עם חברותיה. וזהו על מצרים אחרי כן. ד"א על פרעה בתחלה שהוא מלך

עליהן בעבור פרעה לא כתיב כצאתי את העיר אלא מיד היה מתפלל משה וזה יכול להיות לפי פשוטו, אבל למאן דתני במכילתא מק"ו לא היה בתוך הכרך קשה. וי"מ באותה שעה הגביהו למעלה מ"י בעמדו לפני פרעה והיה לו הדבור, שנאמרה לו פרשה זו, וק"ק דא"כ פרשת החדש נמי יכול להיות תוך הכרך, ולהעמידו למעלה מ"י. וי"ל שהמפרשים שגו ברואה אך ר"ש כיון יפה, וה"פ פרשה זו בסמוך, כה אמר ה' כחצות הלילה נאמרה לו. פ"י לפרעה מפי משה, בעומדו לפני פרעה שלא היה יכול לחזור ולומר לפרעה שנאמר לא אוסיף עוד אבל אותה פרשה דעוד נגע אע"ג דסדורה כאן מקודם נאמרה למשה חוץ לכרך, דמכת בכורות נאמרה למשה מקודם זה ההתראה דכתיב² הנה אנכי הורג את בנך בכורך, ובשעת מעשה נמי התרה בה ודו"ק ותבין כי ר"ש כיון דבריו על פרשה של חצות הלילה. משו"ר. פ"א כי ר"ש כיון לשונו אל הפיסקה דלקמן פרשה זו של כחצות בעמדו לפני פרעה נאמרה לו כלומר שלא שמע משה מפי הבורא כחצות לילה אני יוצא בתוך מצרים ועברתי כו' ולא אמר הכ"ה כחצי הלילה אלא כחצות הלילה אע"פ כן קיים הב"ה גזירת משה רבינו שנ' ויהי בחצי הלילה. (מ"ז).

(1) יב, א. (2) לעיל ד, כג.

(ב) ויאמר ה' אל משה, אל תתמה שאומר לו משה לא אוסיף עוד ראות פניך¹, כי כן היה, שהקב"ה אמר למשה על כל מכה ומכה תחרהו ממכת בכורות הנני הורג בנך בכורך וזה לך האות שתהיה כן. וכבר אמר לו עוד נגע אחד אביא על פרעה. לאחר שאתן אותם כמו בכלא ואחרי כן ישלח אתכם מזה המקום. כשלחו כלה לא יאמר תנו לי ערבון כי אם כלה גרש עליון לגמרי² יגרש אתכם מזה. ישלח כשלחו גרש יגרש לומר הוא ישלח וגם המצרים, דכתיב ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם. וכן גרש על ידו, יגרש על ידי המצרים, כי גורשו ממצרים. (א' 268).

(1) ר"ל איך החרה בפרעה על נגע זה. (2) רש"י.

(ג) ויאמר ה' אל משה, בעומדו לפני פרעה

צריך לומר שנגלה הקב"ה למשה למעלה מעשר וכן² ועברתי בארץ מצרים למעלה מעשרה היה. עוד נגע אחד כלומר כבר הבאתי עליו נגע שנאמר וינגע ה' את פרעה³ ועתה אביא עליו עוד נגע. (לו' 108 : מונט' 323, פ"א 1098).
(1) סוכה ה. א. (2) להלן יב. ב. (3) ברא' יב. יז פור"א כו.

(ט) עוד נגע אחד, תימא למה הוצרך הקב"ה לומר למשה עוד נגע אחד אביא וגו' הלא אמרו חכמים¹ סימן של עשר מכות היו חקוקים במטה של משה, א"כ ידע משה בטוב שלא היה לו להביא עוד כ"א נגע אחד. וי"ל דע"כ סימן של עשר מכות היו חקוקים במטה כמו שנחלקו בו רבי יוסי הגלילי ור' עקיבא כאגדה דפסח², ר' יוסי אומר מנין שכל מכה ומכה וכו' והיה סבור משה שכל אותן המכות ילקו בהם מצרים קודם יציאתם ממצרים, ואמר לו הקב"ה אינו כן אלא נגע אחד אביא עליו ואחריה ישלח ושאר המכות ילקו אחר כך, כדאמרו ועל הים לקו חמשים ומאתים מכות. (המ' 45).

(1) שמו"ר ה. ו. ילקו' ש שמות רמז קע"ג. (2) ובמכילתא בשלח ו.

(י) עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים, בגימ' "הנה זה מכת הבכורות". (בד"י 178 : וט' 506).

(יא) כלה גרש יגרש, אפילו אין אתם רוצים לצאת יגרש אתכם בעל כרחכם. (א' 2343).

דְּבַר נָא פְּאֻזְנֵי הָעָם וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רֵעוּתָהּ פְּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב (יא, ב)

(א) דבר נא, לפיכך המתין מלומר עד מכה חשיעית שאם היו שואלים קודם לכן ולא היו הולכים מיד היו אומרים החזירו לנו. (א' 2074)

(ב) דבר נא באזני העם, דבר עתה באזני העם, כי אין שהות עוד יותר. וישאלו כמו

ועל מצרים אחרי כן כלומר אחרי פרעה תלקה מצרים⁴. אחרי כן ישלח אתכם רמז על גלות בכל שישלחו את ישראל מבבל אחרי ע' שנים כמנין כ"ן, וזהו אחרי כן. ד"א אחרי כן ישלח אתכם לעתיד לבא אחרי כן ישלח אתכם ס"ת ינחם וזה מן הגלות. כשלחו כלה גרש יגרש. כשלחו לית, משונה תיבה זו כשלחו בגימ' משיחו על ידי המשיח. כשלחו בא"ת ב"ש לבכסף בגימ' בקץ. כלה הכל ישלח, כלה יתחייבו האומות כלייה, כשלחו ו' כשישלחו ו' מאות אלף, כלה קרי ביה כלה למ"ד דגושה כמו⁵ "אחותי כלה" את ישראל גרש יגרש כ' גרושים עתה ולעתיד כ' פעמים מזה מזה מגלות זה ומגלות זה בזכות התורה שנאמר בה⁶ "מזה ומזה הם כתובים" ב' שילוחין ב' גירושין ד' מלכיות כלומר ישלחנו ויגרשנו מתוכם. גרש יגרש, גרש ג'⁷ "האמה הזאת ואת בנה" כלה, כלה⁸ "גרש לץ ויצא מדון". נדרוש: גרש את האמה הזאת ואת בנה וזהו גרש לץ ויצא מדון שהיה מגרה מדון ביצחק כשלחו גרש יגרש את המדון תגרשהו כלה ולגמרי. ד"א כשלחו גרש יגרש שתתגרשו ממצרים גרש לץ ויצא מדון שמתו פושעי ישראל בימי אפילה. ד"א גרש יגרש אתכם מן הגליות יהיו מגורשים ויצא מהם עבדות וממזרות וזהו "גרש האמה הזאת ואת בנה" וזה "גרש לץ ויצא מדון". (א' 946).

(1) לעיל י. ט. (2) בשמו"ר א. לד. שפרעה נצטרע ורחץ בדמיהם של ישראל עיי"ש. (3) ט. א. ובתוס' שאנץ שם מביא ובמדרש יש דלעתיד משקה הקב"ה האומות כוס התרעלה וכשיגיעו למצרים תאמר כבר שתייתי פעמיים יאמר לה הקב"ה שתי דאין שתייה זו כאחרות והסיוס הוא בילקוט תהילים רמז תתי"ג: מה ששתיית כמו אגרא אחת היתה שנא' ויגר מזה אבל עכשיו אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ. (4) עיין ר"ה ח. ב. ע"ז ב. ב. מלך וציבור מלך נכנס תחילה לדין וכו' ומשמע החם אפי' למלכי עכו"ם. (5) שה"ש ד. י. (6) להלן לב. טו. (7) ברא' כא. י. (8) משלי כב. י.

(ח) ויאמר ה' אל משה עוד, בגימ' לא ירדה שכינה למטה יו"ד מפני גלולי מצרים כמ"ש רז"ל¹ לפי שהיתה מצרים מליאה גלולים לכך

איש ואשה והשמלות באו להתקשט לנשים.
(א' 268).

(ח) וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה, פרשב"ם וישאלו לשון שאלה ותביעה שיהא ישראל אומר למצרי תן לי אותו הכסף פלוני שראיתי היום במקום פלוני בעבודתי שעבדתם בנו תנהו לי ולא לשון שאלה כי חס וחלילה שיהיו ישראל גולנים ואינם משלמים מה שישאלו. (מ"ו).

(ט) וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה, והיה מ"א מפרש שכך היו עושין. אמרו ישראל למצרים אנו הולכים למדבר דרך ג' ימים אם נחזור מוטב ואם משה לא יחזירנו הרי כרמינו ונחלתינו ושדינו וכתינו יהיו לכם אפותיקי, הרי לא היה חילול השם בדבר, ושכחתי את הראייה. (שט' 44 בשם הרב"ם ברי"ח; המ' 45; ר"י החסיד).

(י) איש מאת רעהו, תימא דהכתוב אומר וקורא למצרים רעהו של ישראל ולמצריות רעותה של ישראל. ונראה דה"פ וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה מישראלית רעותה פירוש ישראלית אומרת לרעותה ישראלית לכי ושאלי גם לי כלי כסף וכלי זהב כי לא נוכל לצאת כלנו מן הבית כי ביד מי נניח בנינו הקטנים וכן נמי היה מבקש ישראל מחבירו להשאל ממצרים כלים עבורו ועתה ניחא. (המ' 45).

(יא) דבר נא, מזה דבר נא! אברהם, נא בלשון בקשה חבקש מהם שישאלו כלים שלא יאמר אברהם² ברכוש גדול לא קיים בהם. וישאלו איש מאת רעהו וישאלו לית לא היה יותר שהכלי היה מראה את עצמו כשהיה המצרי כופר שאין לו חפץ היה החפץ מכריו וקורא ממקום שהיה שם והיה אומר אני בכאן.³ מאת רעותה ה' וישאלו איש וגו' מאת רעותה,⁴ אך שם נקבצו דיות אשה רעותה דרשו מעל ספר ה' וגו' אשה רעותה לא פקדו.⁵ "ולמדנה בנותיכם נהי ואשה רעותה קינה",⁶ "והנשארות תאכלנה אשה את בשר רעותה", וא'⁷ "לרעותה הטובה ממנה". נדרוש: אך שם נקבצו דיות אשה רעותה הם כלומר הארמונות

שפירשתי¹ ובמשמעות הפסוק, וכענין העולם כמו שהיו אומרות: השאילי לי כלי כסף וזהב, ובגדיך החמודות, להתכבד בין חברותי בחג הנעשה, והקב"ה סיבב את הדבר עד שעמדו ישראל בנאמנותם.² (ריב"ש).

(1) לעיל ג, כב. (2) כלומר ישראל מצדם היו עומדים בנאמנותם אלא מאת ה' היתה זאת שהפקיר ממונם לישראל כדאמרו בכ"ק לח, א.

(ג) דבר נא באזני העם וישאלו, קשה דא"כ היו גוזלין אותם. וי"ל דהכי קאמר וישאלו שהיו שואלין מהם שיחנו להם במתנה, והיו אומרים תרצה ליתן כלי זה ואלך או לא תרצה ליתן ואשאר כאן והקב"ה ישלח עליך מכות והם נתנו להם במתנה, וזהו וישאלו הוא לשון שאילת דבר ולא לשון שאילת כלים. (אמרי נועם).

(ד) וישאלו, לפי שהבטיח הקב"ה לאברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול על ממון מצרים הבטיחו, וקשה למה הבטיחו הקב"ה על ממון של רשעים והלא אסור ליהנות מממון של רשע¹ ומצד הענקה היה יכול הקב"ה להזמין להם ממון. וי"ל לא לקחו ישראל אלא שכר טרחתן שטרחו לפרעה.² (המ' 45).

(1) וצ"ע היכן מבואר שאסור ליהנות מממון של רשע. והרי כתיב איוב כ"ז יכין (רשע) וצדיק ילבש ומה"ט ס"ל לחד מ"ד ב"ק קי"ט א. שאסור לאבד ממונו של מסור עי"ש, ובסוטה לח, ב. אמרו אסור ליהנות מצרי עין עי"ש. (2) כדאמרו בסנהדרין צא, א. עי"ש.

(ה) וישאלו, לשם מתנה גמורה כמו¹ "שאל ממני ואתנה גרים נחלתך". (רשב"ם: ת"ה).
(1) תהלים ב, ה.

(ו) וישאלו איש מאת רעהו, פ"י ולא היה גזל לפי שהמצרים נותנין להם כדי למהרם לשלחם כדכתיב קומו צאו. וא"ת היאך שאלו להם כליהם והלא שונאים אותם. וי"ל דמשום הכי וה' נתן את חן העם. עוד י"ל דהאיש משה גדול מאד והיו יודעים שלא יניחם לעשות שום עול. (ה"ו; נט' 48).

(ז) וישאלו, בשאלה על קרקעות שלהם. כלי כסף וכלי זהב ולא הזכיר שמלות לפי שהזכיר

שלא היו משעבדים בהם. גם האיש משה גדול מאוד שר נכבד ויראוי בעיני פרעה ועבדיו והשאלום גם מפני היראה. גם האיש משה גדול מאד, מה נתוסף לו הלא גם מעיקרא לא היה בעבודה, וי"ל דנתוסף לו גדולה. (המ' 40: מ" 15: ל" 108).

(ב) את חן העם בעיני, היו ישראל יודעים ברוח הקודש היכן הן כליהם של מצרים שני "את חן העם". אין חן אלא רוח הקדש שנא' "ושפכתי על בית דוד רוח חן ותחנונים". חן בגימ' נבאה². גם האיש משה גדול, גם לרכות אהרון³. גם האיש משה גדול רמז שגם המשיח יהיה גדול בעיני האומות וכן מצינו במרדכי שנא' "כי גדול מרדכי בבית המלך". בעיני עבדי פרעה, בעיני בגימ' בלעם, אפי' בעיני בלעם אע"פ שהיה אויב לישראל. (א' 946).

(1) זכריה יב, י. (2) חן ר"ת חכמת נסתר. (3) וכ"ה במדרש החפץ כת י' הובא בתו"ש. (4) אסתר ט, ד.

(ג) גדול מאד, לומר דאעפ"י שדבר הוא את המכות תמיד לא נעשה לו מאומה כי היה גדול בעיניהם. (פער: ששון 66).

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' פְּחַצַּת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם (יא, ד)

(א) ויאמר משה, פרשה זו סתומה, הכל כמו שכתבנו. בחצות הלילה אני יוצא. כחצת לית, כחצת חסר כחצת כשנחצו ונחלקו ת' שנה¹ שהזמן היה בחצי הלילה. כחצת חסר ו' בו שעות הלילה. הלילה, כמו כן למפרע רמז שכמו כן יפרע מאומה הרשעה. בחצי הלילה². "אמר שומר אתא בקר וגם לילה". לכך לילה ולמפרע הוא הליל. ועוד הלילה הוא למפרע הלילה שיוסף עוד לעשות פלאות הרבה בלילה זו בסיסרא וסנחריב והמן ובלשאצר ולעתיד³. גם לפנים הפליא פלאות בלילי פסח אברהם⁴ "ויחלק עליהם לילה" וכן יצחק⁵ ויעקב בחלום הלילה⁶. ד"א כחצות הלילה לילה לא נאמר אלא הלילה ה' הלילה

והמצרים שמזכיר שם יהיו שממה ויקוננו שם עופות וזהו אשה רעותה לא פקדו ויאמרו קינה על שממותם וזהו אשה רעותה קינה, וכן עשו בחורבן הבית וכן יעשו אדומים וכשנטלו ישראל את חפציהם של מצרים שני' וישאלו איש מאת וגו' נשאו המצריים והמצריות קינה על שהפסידו חפציהם וזהו אשה מאת רעותה ואשה רעותה קינה. וכן בחורבן המלכויות יתקיים תאכלנה אשה את בשר רעותה וכן עשו נשי ישראל למצריות כאילו אוכלות בשרם וכתיב וישאלו אשה מאת רעותה לאותה שהיתה ממש אהובה לה וזהו לרעותה הטובה כלומר האהובה והטובה לה וכן תאכלנה אשה בשר רעותה בשר רעותה הטובה, ע"כ. כלי כסף וכלי זהב וסמך לו ויתן ה' רמז הקב"ה נתן להם הכלים כי הקב"ה הראה להם איפה הכלי כי עשה שהכלי היה צווח אני בכאן. וכלי זהב יתן ה' ס"ת יבנה. כדי שיבנה המשכן ובית המקדש בזהב ואמרו חכמים⁸ לא נברא זהב אלא לצורך בית המקדש. (א' 946).

(1) האותיות מ"ה מהמילה מזה, האות ר' מהמילה דבר, והאות א' ממילת נא מסומנות בכתיב וכן הב' מדבר והא' מנא וכולם ביחד הם אותיות אברהם. (2) ברכות ט, ב. (3) אפשר דדריש וישאלו יש אלו כלומר שהכלי מכריו על עצמו שהוא יש. ולעצם הדבר עיין באדר"נ פ"א שכיון שראה האילן שהנחש רוצה לנגוע בו ה' צווח ואומר לו רשע אל תגע. (4) ישעיה לד, טר"ט. (5) ירמיה ט, יט. (6) זכריה יא, ט. (7) אסתר א, יט. (8) שמו"ד לה, א. מדרש שו"ט תהילים ק"ד עי"ש בנו"א.

וַיִּתֵּן ה' אֶת-חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עֲבָדֵי פְרָעָה וּבְעֵינֵי הָעָם (יא, ג)

(א) ויתן ה' את חן העם, תימא מה הועיל חן העם השתא? והא אכתי לא שאלו מהם שום דבר עד מכת בכורות כדכתיב וה' נתן את חן העם, וי"ל דהכי פירושו ויתן ה' את חן העם

משה בכל ביחי נאמן הוא אני לא אמרתי כן ויהיה עבדי משה נראה כמכזב אלא מה שאמר משה כחצות הלילה אף אני אעשה כחצות הלילה לקיים גזרתו של משה הוי מקים דבר עבדו לפי ויהי כחצות הלילה מלמד שנחלקה הלילה מאליו וחלק כחוט השערה עכ"ל. (ריב"א במ' 190).

(1) ר"ל שעברו רד"ו מחצית מח' (וקצת יותר). לפנינו לא נמצא ובחזקוני שם כותב: "כדאיתא בפסחים ובילמדנו" ותיבת בפסחים הוא ט"ס והי' כתוב בפס' והכוונה לפסיקתא רבתי פי' ז' וגם הילמדנו כאמור אינו בתנ' לפנינו אבל נמצא בתנ"י י"ז והובא בילקו"ש כאן רמז קפ"ו בשינוי נוסח קצת ובילקו"ש ישעיה רמז חס' א' קרוב יותר לנוסח שבכאן וכל המשך הדברים כאן שונה הנוסח בחזקוני ובשאר.

(ד) ויאמר משה, מאחר שלא אוסיף ראות פניך אגיד לך הכל¹. כחצות הלילה כמו חצות². אני יוצא ממקומי ובא בתוך מצרים. כה אמר ה' אע"פ שמעולם לא דבר עמי בתחום מצרים עתה בשביל כבודי כפלטין שלך דבר עמי והנה לא שמעת עד כה, כה אמר ה'. כחצות הלילה שעשיתי לאברהם³ ויחלק עליהם לילה⁴ כן אני יוצא בתוך מצרים, יוצא ידי חובתי שאמרתי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. (א' 268).

(1) שמו"ר יח. (2) ברכות ג, ב. (3) ב"ר מג, ג. (4) ברא' יד. (5) שם ט.

(ה) כחצות הלילה, "כחצת" כתיב חסר ו'. כי ו' שעות עברו. דאמר "כחץ ת" שנה, שחצה הקב"ה ת' שנה ודילג "קץ". אמר הקב"ה מי שאין לו בנים חשוב כמת ואברהם ושרה היו "קץ" שנים בלא זרע וחשב משהיה לו זרע. ויאמר ה' אל משה כחצות הלילה. פירש המורה: בעמדו לפני פרעה נאמר לו. ותימה שהרי לפני פירש המורה: ויאמר ה' אל משה בארץ מצרים, חוץ לכרך, או אינו אלא בתוך הכרך. ת"ל: כצאתי את העיר, ומה תפלה קלה לא התפלל בתוך הכרך דיבור חמור לא כל שכן. ויש לומר דה"ג בפירושים: בעמדו לפני פרעה בעומדו לפני פרעה אמרה לו. דמשמע אמרה משה לפרעה, ולא נאמרה לו באותה שעה דהא לא נדבר עמו בתוך הכרך. הגה"ה.

המבוררת של אברהם שנא' ויחלק עליהם לילה שנחלק לו הלילה⁷ אמר הקב"ה אברהם פעל עמי כלילה ג"כ אף אני פועל עם בניו כלילה וזהו הלילה, הלילה הידוע והמבואר. אני יוצא בתוך, יוצא מלא ו'. בו' שעות יוצא מלא ו' בו' מלאכי זעם והנה ו' אנשים יוצאים⁸ לכך יוצא מלא ו'. (א' 946).

(1) ר"ל שעברו רד"ו מחצית מח' (וקצת יותר). (2) ישעיה כא, יב. (3) וראה בפיוט: "יהי בחצי הלילה" בהגש"פ. (4) ברא' יד, טו. (5) ברא' כו, כד. (6) שם מז, ב. (7) ב"ר מג, ג. (8) ראה יחזקאל ט, ב. והנה ששה אנשים באים וגו'.

(ב) ויאמר משה, לפרעה כה אמר ה' כחצות הלילה כחצות מן חצה, כמו כעשות מן עשה, כעלות¹ המנחה מן עלה. כלומר כשיגיע זמן יציאת ישראל כשיחצה הלילה אני יוצא בתוך מצרים. ובשעת מעשה ראוי לכתוב ויהי בחצי הלילה בבי"ת. זהו לפי פשוטו. כי כשאמר משה לפני הזמן של מכת בכורות אז ראוי לאמר כחצות, כלומר כשיגיע אותו זמן שיחצה הלילה. (רשב"ם).

(1) מ"ב ג, ב.

(ג) ויאמר משה, פרש"י בעמדו לפני פרעה נאמרה לו שהרי משיצא לפניו לא הוסיף עוד ראות פניו. וא"ת היאך דבר אליו הקב"ה במצרים והא כתיב כצאתי את העיר פרש"י שם אבל בתוך העיר לא היה מתפלל לפי שהיתה מלאה גלולים. וי"ל דאיתא במדרש שהגביהו הקב"ה עשרה טפחים. עי"ל לפי חזקוני נחא שמפרש ויאמר משה פרשה זו נאמרה לו לפרעה מפי משה וראיה לדבר דאי ס"ד נאמרה למשה מפי הקב"ה אמאי לא פרש"י כך גבי ויאמר ה' אל משה אלא ודאי משה אמר פרשה זו לפרעה מדעתו כמו שאמר התראת מכת הארבה דאיתא בתנחומא¹ וז"ל מקים דבר עבדו זה משה שנא' לא כן עבדי משה. ועצת מלאכיו ישרים זה משה. שנא' וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים אמר לו הקב"ה לך אמור לבני ישראל ועברתי בארץ מצרים כלילה הזה הלך משה ואמר להם כה אמר ה' כחצות הלילה. אמר הקב"ה הלא הבטחתי כבר את משה ואמרתי לא כן עבדי

נמצא בפירוש הצרפתים שזה אחד מג' מקומות שנידבר עמו בטומאה. (רי"ד).
(ו) נדרים סד, ב. ע"ז ה, א.

(ז) כה אמר ה' כחצת, פירש"י בעמדו לפני פרעה נאמרה לו פרשה זו. וקשה הרי פירש"י על כצאתי את העיר שלא נדבר עמו במצרים המליאה גילולים. וי"ל דמ"מ נזק בו רוח הקודש מהר"ר יעקב. ועי"ל שכשאמר פרעה ה' הצדיק וגו' ביער כל הגילולים מן העיר לכן נדבר עמו אח"כ בעיר: ר' טרושטליין: ועי"ל דהתראה נאמרה אף בעיר. אבל תפלה חוץ לעיר. וכן מצוה דוקא חוץ לעיר כדפירש"י לקמן אצל מצות החדש. (פער"ר).

(ח) כחצת, השתא משה רבינו לא הוה ידע דכתיב כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים מאי כחצות אילמא דאמר ליה קודשא בריך הוא כחצות מי איכא ספיקא קמי שמיא אלא דאמר ליה כחצות ואתא איהו ואמר כחצות אלמא מספקא ליה! ואם תאמר מכל מקום לימא כחצות כמו שאמרו לו מן השמים דהא אמת אמרו לו. וי"ל שלא רצה לומר להם דבר שלא היה יכול להראות ולהוכיח אם ישאלו לו. (ברכות גע"ב ירמיה ואתא)
(י) ע"כ בגמרא.

(ח) כחצת, בטכסיס מלך בשר ודם הביא המכות על מצרים מלך בשר ודם שסרתה עליו מדינה בתחלה סוכר את אמת המים שלהם כך הקב"ה הביא דם ולא יכלו לשתות מן המים ואחר מביא קולנים להריע עליהם בחצוצרות וקול שופר כך הצפרדעים. אחר כן יורה להם חצים כן הכנים שנכנסין לתוכן כחץ. אחר מביא ברברים פי' עם עז להמיתם וכן ערוב. אחר כן מביא בני אדם לשלול מקניהם. וכן דבר. אחר כן שולח עליהם נפט וכל ריח רע לטנפם. וכן השחין שהיה מסרית. ואחר כן אבני בליסטרא וכן הברד. אחר כן מביא אוכלוסין לכלות זריעותיהן וכן הארבה. אחר כן אוסרין בכית האסורין וכן חשך. אחר כן הורג כל גדולים וקטנים שבהם וכן מכת בכורות. וכל מה שהביא על המצריים עתיד הקב"ה להביא על עכו"ם. דם כדאמרינן ונתתי

מופתים וגו'. צפרדעים שקולן קשה. וכן בעכו"ם¹ קול שאון מעיר. עפר מצרים לכנים כן בעכו"ם² ונהפכו נחליה וגו'. ערוב דכתיב³ וירשוה קאת וקפוד וגו'. דבר דכתיב⁴ ונשפטתי אתו בדבר וגו'. שחין דכתיב⁵ וזאת תהיה המגפה וגו'. ברד דכתיב⁶ אבני אלגביש. ארבה דכתיב⁷ אמור לצפור כל כנף ולכל חית השדה הקבצו וגו'. חשך דכתיב⁸ ונטה עליה קו תהו ואבני בהו. מכת בכורים דכתיב⁹ והיו שמה נסיכי צפון. (יר"ד: א' 283).

(1) ישעיה סו, ו. (2) ישעיה לד, ט. (3) שם לד, יא.
(4) יחזקאל לח, כב. (5) זכריה יד, יב. (6) יחזקאל לח, כב. (7) שם לט, יז. (8) ישעיה לד, יא. (9) יחזקאל לב, ל.

(ט) כחצת הלילה, פירש"י בעמדו לפני פרעה נאמרה לו פרשה זו. מקשים והרי בסמוך פירש בארץ מצרים חוץ לכרך שהיה יוצא המימה. ויש מפרשים כי ודאי משה לא היה מתפלל בתוך הכרך שהוא היה למטה מעשרה אע"פ שהוא היה למעלה מעשרה! אולי כתפלתו היה משתטח אי נמי פיו בתר גופו גרירא אבל הדיבור היה אל אזנו למעלה מעשרה ולפיכך פירש בסמוך דבור חמור פי' חמור היה של מצוה ואותו אין לומר שהיה בתוך הכרך אף למעלה מעשרה. (א' 2343; 271/1; בור' 31).

(י) עיין ברכות נד, ב. בכורות מד, א. משה כמה הוו עשר אמין וכ"י עיי"ש.

(י) אני יוצא בתוך מצרים, תימא וכי יש יציאה לפני המקום? והלא הוא מקומו של עולם וכל העולם לא יכלכלהו. ועוד קשה מהו אני יוצא, היה לו לומר אני נכנס. וי"ל הדבר דומה למי שפורע שטר חוב שעליו יוצא לחירות משיעבוד החוב כך אמר הקב"ה כחצות הלילה אני יוצא משעבוד ששעבדתי עצמי לאברהם, שנאמר¹ וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. (פא' 810).

(1) ברא' טו, יד.

(יא) כחצת הלילה אני יוצא בתוך מצרים, פירש"י בעמדו לפני פרעה נאמרה לו פרשה זו. וקשה דלקמן בארץ מצרים לאמר

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התיבה

[אותיות] אלוהם. אף כשאלוהם שלהם בית המוכה וכן וכמוהו לא תסף, אלוהם, לא תסף חסר רמז עוד תוסיף להיות באדום ולכך חסר כלומר במצרים לא תוסיף אבל לעתיד תוסיף.¹ (א' 946).

(1) ר"ל שמפרש לא תסף כמו ולא יסף דכתיב שפירושו לא הפסיק אף הכא פי' שכעת הפסיק אבל לעתיד לא הפסיק ויהי עוד מות עליהם.

(ה) עד בכור השפחה אשר אחר הרחים, כשדיבר משה עם פרעה, דיבר עמו ביום, כשהתפוסים טוחנים בריחים, מלאכה כבירה, והמכה היתה בלילה, בשעה שלא היו טוחנים והיו מחזירים אותם לבור שלא יברחו, לכך שינה הכתוב² "עד בכור השבי אשר בבית הבור". (מ"י 28; פא' 810).
(1) להלן יב. כט.

(ו) עד בכור השפחה אשר אחר הרחים, ולהלן הוא אומר עד בכור השבי אשר בבית הבור הוא בכור השפחה אשר אחר הרחים אשר היו מטמינים אותו שם וכן פי' רשב"ם. ד"א בכור השפחה הוא בכור השבי כי כששמע בכור השפחה שאמר משה כן כרח לו ונתפש בשבי וזהו שנא' עד בכור השבי אשר בבית הבור. ואמנם אין ב' לשונות הללו מתישבין על דברי רש"י כמו שפי' לעיל וע"כ אמר הרב אליקים ז"ל לישב המקראות שודאי בכור השפחה אינו בכור השבי ומה שאמר לפרעה עד בכור השפחה היינו משום שרצה לומר לו לשון נופל על הלשון כי גבי מלך ראוי לומר עבד אבל מ"מ היה דעתו שילקו אף השבויים שרצה לומר מן החשוב שכולם עד הפחות שכולם זה הוא בכור השבי כולם ילקו כמו שפרש"י. (ריב"א; נ"י 781).

(ז) עד בכור השפחה, הקשה ר"ש למה לקו השבויים, שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם כו'. ומ"מ קשה דבכורות אחרים והם כמצרים למה לקו הלא לא שעבדו בישראל כלום כמו בכורות השבויים. ד"א עד בכור השפחה הקשה הר"מ ז"ל למה בשעת התראת מכת בכורות כתיב אשר אחר הרחים וכשעת המכה כתיב³ אשר בבית הבור, ותי' ביום היו

(1) ר"ל שהוא"ו הוא משוך בין ללמעלה בין למטה. (2) מכילתא בא יב, ל. (3) שם כט. (4) ר"ל לכן גם בכור בהמה הוכחה.

(ב) ומת כל בכור, מכת בכורות למה באה? לפי שהיו הורגים ושוחטים בני ישראל, כמו שאמר גבי וימת מלך מצרים⁴ וישראל נקראו בכורים שנאמר⁵ בני בכורי ישראל, לכן הרגו בכוריהם. כששמעו הבכורים שימותו הלכו כולם אל פרעה ואמרו לו גם אתה בכור כמונו ולמה אין אתה משלחם? אמר להם אין אני ממינכם שלא נגזרה גזירה אלא מבני ואילך שנאמר מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי. (יור' 65).

(1) שמו"ר. (2) לעיל ד. כב.

(ג) ומת כל בכור, פי' אף בכור שממקום אחר והוא במצרים ולמה. כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם אורל"י ינש'. אשר אחר הריחיים. ולקמן כתיב אשר בבית הבור. וי"ל משום שהיה נהוג אצלם לשעבד בכל מלאכה וכריחיים בבית האסורים ביום. ובלילה הם שבים לבית הסהר. לכן על שמתו מהם ביום אמר אשר אחר הריחיים. ועל שמתו מהם בלילה אמר אשר בבית הבור, מרבי: ולכך הכא דנקט אחר הריחיים קראן בכור השפחה לענין השעבוד והעבדות. ולקמן שאמר אשר בבית הבור קראן בכור השבי. (א' 2344; פער').

(ד) ומת כל בכור, לפי ששיעבד בבנו בכורו של הקב"ה שנ' "בני בכורי ישראל". לכך מתו הבכורות. כל לרכות שר הבית וגדול הבית מבכור פרעה היושב על כסא. מבכור ג' ולא ממש בכורו וראוי למלוכה לכך מלא. ד"א מבכור פרעה גם פרעה היה בכור. הישב. ישב כתיב אותו בכור שראוי למלוך תחת אביו. ועד בכור השפחה, לפי שהשפחה והעבדים היו שמחים בשעבודן של ישראל לכך לקו. אשר אחר הרחים, לפי שדחקו את סרח בת אשר לטחון בריחים כדאיתא בפסיקתא, לכך לקו אותן שאחר הריחים. והיתה צעקה גדולה וכו'. מצרים אשר כמהו לא, ר"ת מלאך. כי מלאך המות הכה בס. אשר כמהו לא, ב' כתיבין כמהו וקריניו כמהו. כמהו לא,

שם החכמה

1234567

משעבדין בהם וטוחנין ברחים וזה היה בשעת התראה. כלילה היו בבית הכור שלא יכרחו וזה היה בשעת המעשה. ד"א עד בכור השבי מייתי ר"ש ככל הפירושים ואינו בתוך המקרא שלפנינו רק בכור השפחה וזהו תימ' מה טעמו של ר"ש ששינה אלא י"ל לפי שבכור השבי אינו בכלל בכור השפחה שהרי חשוב ממנו, לכן הזכירו לכללו עם שאר הבכורות, שהרי כשנהייתה המכה נזכר בכור השבי. (מ"ו).
(1) להלן יב, נט.

(ח) עד בכור השפחה אשר אחר הרחים, תימא דבמעשה כתיב עד בכור השבי אשר בבית הכור. ותמ"ה דהכל אחד דבשעת השבי השבויים לשפחות ולעבדים כדכתיב¹ וישב ממנו שבי, וילפינן מיניה² דקונין בחזקה דכיבוש, וכן³ והשיבך מצרים באניות והתמכרתם לעבדים ולשפחות, והיו עושים בשבויים מלאכה שנאמר⁴ ויהי טוחן בבית האסורים. (המ' 40 : מ" 15).

(1) במדבר כא, א. (2) ע"י גיטין לח, א. (3) דברים כח, סח. (4) שופטים טו, כא.

(ט) אשר אחר הרחיים, ולהלן¹ הוא אומר עד בכור השבי אשר בבית הכור. שני הפסוקים אחד הם, כי בכור השבי הוא אחר הרחיים, שהיו מטחינים אותם כמה שנאמר² ויהי טוחן בבית האסורים. (רשב"ם).
(1) להלן יב, כט. (2) שופטים טו, כא.

(י) עד בכור השפחה, כאן לא הזכיר בכור השבי ולא הזכיר רק בכור השפחה ופירש רש"י כי בכור השפחה הוא בכלל שהזכיר מן החשוב ועד הפחות ובכור השפחה חשוב מבכור השבי. ותימא דאם כן לא הזכיר בכור השבי מתחילה כשהיה מגזם אותו. וי"ל כי לא היה מגזם מבכור השבי שלא היו חשובים בעיניהם ולא יחושור להם. (א' 2343).

(יא) עד בכור השפחה, למה לקו השבויים שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם. יש להקשות למה כותב רש"י כן בבכור השבי ואינו כותב כאן גם מפני שהיו שמחים על אידם של ישראל כמו שאמר לקמן¹ על בכור השבי, ומה טעם אומר בכאן מבכור פרעה

המורה כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל אבל מבכור השפחה ולמטה לא דבר וא"כ לא היו בכור השבי בכלל שהם היו פחות מבכור השפחה כמו שפי' רש"י לקמן עד בכור השבי והפסוק אומר לקמן וה' הכה כל בכור מבכור פרעה עד בכור השבי ובכור השפחה היו בכלל. ונ"ל כי רש"י הזכיר כאן להשמיענו כי אין ספק כי משה אמר להם כי בכור השבי ילקה והטעם שלא יאמרו יראתם וכו' דאל"כ יאמרו משה בדאי כי לא אמר רק עד בכור השפחה, וכדי שלא תטעה לומר אין זאת בשביל ישראל דאם זה כשביל ישראל למה ילקה השבוי שלא פשעו בישראל, ועל כן הוצרך משה לומר להם כי בכור השבי ילקה כדי שלא יאמרו יראתם ומ"מ אעפ"י שיאמר משה מבכור פרעה עד בכור השבי אעפ"י שהיה בכור השפחה בכלל, מ"מ היה צריך להזכיר בפה מפני שלא יאמרו מצרים בכור השפחה למה לקו, והלא הם לא היו פושעים בישראל כמו המצרים גם לא שייך בהם הטעם שכיון לומר יראתם תבעו עלבונם וכו' כי אין השעבוד עלבון אצלם כי הם עובדים בשכרם כי שפחה שבכאן צ"ל משמשת בשכר דאם קנוי א"כ היינו שבוי, וכן יראה ממה שאמר רש"י לקמן שפירש כי בכור השפחה חשוב מבכור השבי וא"כ יאמרו למה לוקה ע"כ הוצרך לומר כי משה אומר להם ברור כי בכור השפחה בכלל מפני שאף הם היו משתעבדים בהם קצת גם מפני שהיו שמחים בצרתם של ישראל וע"כ צ"ל כי משה אמר להם בפ"י הכל וע"כ הזכיר בכור השפחה לרמוז לבכור השבי והזכיר אשר אחר הריחים לרמוז לבכור השפחה כי כן דרך השבויים להיות אחר הריחים שמשעבדים בהם בפרך טפי מבשפחות גם י"ל כי לפי מה שפירש לקמן על ומת כל בכור כי לפעמים הם חמשה בכורים לאשה אחת וכו' כי כלם מתו צ"ל כמו שאמרו בפירוש כדי שלא יטעו אבל לקמן כשהבכורה פועלת המכה לא הוצרך להזכיר רק מבכור השבי כי ידענו כי בכור השפחה בכלל גם שם הזכיר רש"י טעם בכור השבי ובכור השפחה ועיין שם. (ו"ר' 4).

(1) יב, כט.

מצרים כי הרבה כפרים שעל הספר ברחו ולהם לא היה צעקה כ"א באשר היו שם. (רי"י החסיד).

(1) תהלים עח, נא.

(ב) והיתה צעקה גדלה, שכל אחד היה צועק על מחו, וכאן עושה "צעקה" לשון זכר ולשון נקבה. (ריב"ש).

(ג) והיתה צעקה גדלה, לשון נקבה, אשר כמוהו וכמוהו לשון זכר, כי קול לשון זכר וצעקה לשון נקבה. לפי שמחו גדולי הבית¹ במקום שאין בכור. בצוען², אבל לא בשאר מקומות. ובמקום שהצעקה מתרחבת כנקיבה יאמר לשון נקבה, ובמקום שהקול מתגבר והולך אומר לשון זכר, כי הצעקה מתרחבת ובאה יותר ויותר. ובמקום חוקף המכה מחמת קול רעמים וברקים דכתיב³ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו שהכה בכורי מצרים, כי כך היה, רעמים וברקים שלחו ונתבאו בחדריהם ועל ידי הקול מתו הבכורות, והתחילו לצעוק בכל המלכות ונתקבצו יחד והקול נשמע למרחוק. אשר כמוהו לא נהייתה מעולם וכמוהו לא תוסף, כי במקום שהמלך שם צעקה גדולה ממכת בכורות בכור לאיש בכור לאשה ובכור גדולי הבית⁴ אבל לא בשאר מקומות כי אם בכור ממש, בכל ארץ מצרים מתגברת והולכת. אשר כמוהו מן הקול⁵ לא נהייתה הצעקה כל כך. וכמוהו של קול הבכי לא תוסיף ויהיו מצרים טרודים מזה. (מ"י).

(1) מד"ת עה, יז. (2) עיר המלוכה עיין להלן.
(3) תהלים קלה, ז. (4) מד"ת עח. (5) מלת כמוהו לשון זכר.

(ד) והיתה צעקה גדלה, זהו לשון נקבה, אשר כמוהו זהו לשון זכר, לא נהייתה לשון זכר ונקבה. ולמה שינה? וי"ל הבכורים מחו על ידי ברקים ובקול, וכמוהו דהוא לשון זכר קאי כל הפסוק וסימן לדבר¹ ברקים למטר עשה, וסמך ליה שהכה בכורי מצרים, וברק לשון זכר ועליו ניבא וכמוהו כברק הזה לא תוסיף. (המ' 45: פא' 810).

(1) תהלים קלה, ז.

(יב) עד בכור השפחה, אין להקשות למה לא כתב בכור השבי כדלקמן. וי"ל כראיתא בספרי כששמעו¹ הבכורים שהיו עבדים ממכת בכורות נתקוטטו עם אדוניהם שישלחו ישראל ולא רצו האדונים לשלחם, ועל ידי כן עשו מחלוקת והכו הם לאדוניהם וע"כ ציוה פרעה לתתם בבית הסוהר נמצא בכור השפחה ובכור השבי אחד הוא וכזה ניתא פי' רש"י בפסוק זה למה לקו בכור השבי אעפ"י שלא הוזכר בפסוק ודו"ק. וי"א עד בכור השבי כמו עד דלא יחרץ כלב לשונו וא"ת הא אומר בעלמא² אליהו בא לעיר כלבים שמחים מלאך המות בא לעיר כלבים צועקים והכא מלאך בעיר לא היו הכלבים צועקים כלל, אלא ודאי י"ל דזה היה חידוש גדול א"נ בבית המצרים היו כלבים צועקים שהרי המלאך המות בבית אבל הכלבים לא היו צועקים בבית ישראל כי שם לא היה מלאך המות וכזה היו מכירים הנס. (ויר' 4).

(1) תנ"י בא יח, ילקו"ש ח"ב רמז תתפ"ג פסיקתא דר"כ פ"ז פס"ר פי"ז. (2) ב"ק ס, א.

(יג) מבכור פרעה, פירש"י אף פרעה בכור היה ויש דורש בן בכור היה לו ראוי למלכות והוכה גם הוא וכן תרג' אונקלוס. (תוס' רבי שמעיהו).

**וְהִיְתָה צִעָקָה גְּדֹלָה בְּכָל אֶרֶץ
מִצְרַיִם אֲשֶׁר פָּמָהוּ לֹא נִהְיְתָה
וְכָמָהוּ לֹא תֹסֵף (יא, ו)**

(א) והיתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים, זה דבר משה, אבל בשעה מעשה אין כתיב אלא במצרים, ובכל להיכן אזל? ופי' מ"א כשאמר משה בכל ארץ מצרים אז ברחו הבכורות חוץ למלכות כי סבורין להנצל ולא הועיל להם. וראיה מתילים¹ ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם מה ענין חם אצל מצרים והא חם לא נשתעבדו בישראל, אלא שברחו שם, לכן לא כתיב בכל ארץ

(ב) לא יחרץ כלב לשנו, פי' אע"פ שהיה כחצי הלילה שהיא במשמרה שניה אשר בה כלבים צועקים¹ ומהר"ר חיים בשם רבינו שמואל אמר שר"ל אע"פ שכשמלאך המות בעיר כלבים צועקים² וי"מ שהרבנות היא שאע"פ שהעיר הייתה אז מלאה נבלות³. ולכך זכו לעצמות של בשר שכל הטעם בהם: כדאמרינן משחרב בית המקדש נטל טעם בשר וניתן בעצמות. (פער"ר).

(1) ברכות ג. א. (2) מ"מ כלילה הזאת לא צעקו כמש"כ באות הקודם. (3) והיו צריכים לנהום ולצעק כמו שאמרו (ברכות לב. א.) אין הארי נהם אלא מתוך קופה של בשר מ"מ לא צעקו.

(ג) לא יחרץ כלב לשנו, למה כשרואין לאליהו הנביא שוחקין הכלבים, לפי שנתן להם נבילות מארבע מאות נביאי הבעל שנהרגו בימיו, בגלל כן סבורים הכלבים שמביא להם נבלה כשבא לעיר. ד"א לפי שלא מתו בכוריהם של ישראל אבל מצרים שמת כל בכור כל הכלבים היו צועקים אחר הנבלות. (אמרי נעם).

(ד) לא יחרץ כלב לשנו, שום היזק לא יבוא להם, ואפילו הכלב לא יחרץ לשונו לצעוק ולנבוח בהם, כדי להבעיתם. כמו' "אז תחרץ כי אז יצא ה' לפניך" אסקריאר בלע"ז. (ריב"ש) (1) ש"כ ה. כד.

(ה) לא יחרץ כלב לשנו, כמו לא יצרח כלומר לא נבח והוי רבנות אע"ג שכל הלילה היו מנבחין מחמת קול מתי בכורות, ועוד שהיו גוררים וחוטטים פגרי נבלות הבכורות שבמצרים, ודרך הכלבים להיות עזי נפש על נבלות. ועוד אע"ג שיציאת ישראל היה במקלות בידם שנ' ומקלכם כו' ודרך הכלבים לנבח נגד בני אדם שנושאים מקלות, אפי' הכי לא ינבחו עליהם בשעת יציאתם. ואפי' לבהמתם של ישראל, שדרך הכלבים לנבח אחר הבהמות, אפי' הכי לא ינבחו שנ' למאיש ועד בהמה וכו'. ועי"ל דזהו רבנות דבחי הלילה כלבים צועקים¹ ומוכח התם אמצעית דאמצעיתא קא חשיב א"כ הוי בחצי הלילה. וקשה והא כתיב ואתם לא תצאו, וא"כ לא יצאו בחצי הלילה וצ"ע. (מ"ז).

(1) ברכות ג. א.

(ה) כמהו לא נהיתה, זכר ונקבה, כמוהו שהמלך בעצמו היה צועק, אותה צעקה לא נהיתה. כמהו לא. אותיות והמל"ך. (לר' 108: ר"א: שהמלך בעצמו צות על אותו נגע בטרות פא' 1098: מונט' 323).

(ו) אשר כמהו לא נהיתה, הרבה מצינו לשון זכר ולשון נקבה בדבר אחד. המחנה האחת והכהו. (רשב"ם).

(ז) אשר כמהו לא נהיתה, אע"ג דצעקה לשון נקבה דכתיב¹ הכצעקתה הבאה אלי, מ"מ האי כמהו קאי אליה² דהוא זכר וה"פ כמהו דאותו לילה כדכתיב³ הוא הלילה הזה. (ה"מ 40: מ' 15).

(1) בראשית יח. כא. (2) שבפס' ד, וכ"פ חזקוני. (3) להלן יב, מב.

(ח) אשר כמהו פי' ר"א שמלת כמוהו חזר אל השוד ואל השבר וכו'. (מ"ז: שט' 44: ששן 66).

וְלִכְל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחְרֹץ כָּלֵב
לְשֹׁנוֹ לְמֵאִישׁ וְעַד-בְּהֶמָּה לְמַעַן
תִּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה ה' בֵּין מִצְרַיִם
וּבֵין יִשְׂרָאֵל (יא, ז)

(א) לא יחרץ כלב לשנו, שאל השואל, ומה שבח הוא זה שמשבח הכתוב כי באותה הלילה לא נבחו הכלבים, הרבה לילות יקרה שהכלבים אינם צועקים כלילה, ואם כן מאי רבנותא היא זו שאומר "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו"? והתשובה בזה כי אמרו רבותינו ז"ל בברכות¹ מלאך המות בעיר כלבים צועקים, אליהו בעיר כלבים שוחקים ובאותו הלילה של מכת בכורות, כלי ספק מלאך המות היה בעיר, ומן הראוי היה לכלבים שיצעקו, ועשה עמהם הקב"ה נס, שכולם היו כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח, וזאת היתה הסבה שלא צעקו הכלבים כלל.

(ר"א: ג. ת"ה: ד"ז: א' 283).

(1) ב"ק ס. ב ובברכות ל"מ.

רמז מה להלן למאיש עד אשה אף כאן כאילו כתיב אשה. למאיש ועד בהמה, ס"ת שדה. אפילו רועים בשדה לא יחרץ כלב לשונו רמז לעתיד "והשבתי חיה רעה מן השדה למען תדעון אשר יפלה".⁴ "בזאת תדעון כי ה' שלחני",⁵ "בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם".⁶ "למען תדעון שדון". נדרוש: למען תדעון שדון שהקב"ה הוא הדיין והוא ידן במצרים תדעון אשר יפלה וזהו "תדעון כי אל חי בקרבכם" לכך לא יחרץ כלב. תדעון אשר יפלה וגו' "בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים" כלומר במה שהכלבים לא יזיקו אתכם, ולמצריים יזיקו בזאת תדעון כי ה' שלחני וגו' הרי המסורת נדרש מעצמו. למען תדעון אשר, ס"ת רנן ראויים אתם לרנן ולשורר ולשבח. אשר יפליא לית יפליא פלאות. יפלה, יפריש. יפליא לשון עתיד לעתיד יהיה שיפריש בין ישראל ובין האומות וכתב⁷ "בלע המות"⁷ ובלע בהר הזה בין מצרים ובין ישראל הקדים את מצרים כלומר מקום שתמצא הבדלה מי שהוא מוקדם לבא לכלל הדבר הוא קודם לדבר כמו כאן המצרים כבר לוקים ומתים והקב"ה יפריש בין מצרים שכבר מתו ובין ישראל כדי שלא ימותו וכן⁸ "ויעמוד בין המתים ובין החיים" כדי שלא ימותו החיים, אף⁹ "ויהי אור" הרי אור נברא וכתב⁹ "בין האור ובין החשך" בין האור שכבר הוא ובין החשך שיהיה בלילה אחר היום וכן תדקדק ותמצא בכל מקום. (א' 946).

(1) נו. יא. (2) מעל המילים: והכלבים, הזים, שכבים, אהבי לנוס, לא ידעו שבעה, והמה רועים, מסומנים האותיות א"ו. (3) ש"ב ו. יט. (4) במדבר טז, כח. (5) יהושע ג, י. (6) איוב יט, כט. (7) ישעיה כה, ז"ח. (8) במדבר יז, יג. (9) בראשית א, ג"ד.

(ט) לא יחרץ כלב לשונו, פירוש אפילו הגדולים שבהם הם חשוכים ככלבים ולא ירימו קולם נגד יהודי אחד. (ר"ש).

(י) לא יחרץ כלב לשונו, מצאתי בלקח טוב יחרץ לשון חריץ, ור"ל כי אפילו בכורי מצרים שמתו לקו כי הכלבים אוכלים אותם בקבורתם ועושים חריצים ולכך אמר לא יחרץ כלב לבני ישראל לא יעשו לשום אדם מישראל חריץ לאכלו וזהו אשר יפלה. (ששון 166).

(ו) לא יחרץ כלב לשונו, כלב כולו לב. כשאלוהו בא לעיר כלבים שוחקים¹, ואם צועקים ובוכים מלאך המות בא לעיר מקול תרועתו מנבחים. ולפי שלא חרצו לשונם לכך² לכלב תשליכון אותו. כשכלבים רוכבים על זנבם מן הבית לחוץ צריכין לשוב אע"פ שאין נחש יש סימן³. אין לנחש תמים תהיה עם ד' אלקיך היינו עם השם ותורתו⁴. ואין להרוג הכלב עבור זה מה הוא יכול אך החכם עיניו בראשו. ויש כלב מריח פסיעות הגנב עד שתופסו. אשר יפלה הפריש והבדיל⁵. (א' 268).

(1) ב"ק ס, ב. (2) מכילתא פרשת לכלב תשליכון אותו. (3) חולין צה, ב. (4) דברים יח, יג. ועין פסחים ק"ג, ב. וברמב"ם פ"א מע"ז הט"ז. (5) תרגום ורש"י.

(ז) לא יחרץ כלב לשונו, המלאך מזיק ומשחית בכורי מצרים אבל בכורי ישראל אפילו קול ניבוח של מזיקי החיות לא יזיק אותם. (רשב"ם).

(ח) לא יחרץ כלב לשונו, לפי שהכלבים צועקים כשמלאך המות בא לעיר אעפ"כ כנגד ישראל לא היה הכלב מנבח. ד"א לפי שהכלבים היו אוכלים הנבילות של הפגרים אעפ"כ ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. לא יחרץ, לית לא היה כזה. ד"א ולכל בני ישראל לא יחרץ רמז לעתיד לבא לא יעשה שום אחד מן האומות לישראל שום רעה כי כולם יהיו יראים מהם וזהו לא יחרץ כלב לשונו כלב זה הגוי וזהו לא יחרץ כלב לשונו לא יחרץ לא יצרח, לא ירצח. לשנו כתיב לשנו כלומר תדבק לשונו לשינו לא יוכל לנבוח. ד"א לשנו חסר ו' רמז ו' דברים יהיה להם הכתובים בישעיה¹ "צופיו עורים כולם לא ידעו כולם כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח הזים שכבים אהבי לנוס". "והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה והמה רועים וגו'".² ולכל בני ישראל לא ס"ת אליל כי הכלבים היו מוציאים את אליליהם ואת פגריהם. אלמים לא יוכלו לנבוח ר"ת אליל האלילים הם כלבים אלמים. אלמים בגימ' אלילים. למאיש ועד בהמה למאיש ג', לא יחרץ³ "ויחלק לכל העם לכל המון ישראל למאיש ועד אשה" אשר לא ידרש

בעיניך שנאמר וירדו כל עבדיך. וכן לעיל פרש"י⁴ ויצום אל פרעה מלך מצרים כו'. לנהוג בו כבוד. ותימא ויצא מעם פרעה בחרי אף, ואמר התם³ מלמד שסטרו ויצא מעם פרעה, א"כ אימת מלכות להיכן אזלא, ור' יהודה חסיד פי' שלא סטרו ממש אלא מניף ידו כנגדו והראה לו שהיה ראוי להסטר, וכן הרבה מפרשים שכן אמר משה היית ראוי להסטר, ונ"ל דוחק דא"כ מאי האי דאמר התם כל חרון אף נעשה רושם וכאן נמי נעשה רושם שסטרו דאל"כ שלא סטרו ממש מאי רושם שייך ביה, ושמא משום כבוד המלך. וי"מ דרשב"ל קאמר ליה התם והוא לטעמיה דאמר התם שלא נצטוו לכבדו דדריש⁵ ונצבת לקראתו כו', רשע הוא והעיז פניו כנגדו. וי"מ שפרעה סטר למשה. (המ' 40).

(1) לעיל י, כט. (2) ד"ה וירדו. (3) זבחים קב, א. (4) ו, יג ד"ה ואל פרעה. (5) לעיל ז, טו.

(ג) וירדו כל עבדיך, דרך כבוד אמר לו, שהרי בשעת מעשה ויקם¹ פרעה לילה וגוי ויקרא למשה ולאחרון לילה. וכל זה אמר לו משה לקיים מה שאמר לו לא אוסיף עוד ראות פניך, אבל אתה ועבדיך תבואו אלי. (רשכ"ס). (1) להלן יב, ל"א.

(ד) וירדו כל עבדיך, ולא אמר אתה תרד, עדיין חלק כבוד למלכות¹ עד שאמר ואחרי כן אצא וסטרו על פניו ויצא, בזבחים¹. בחרי אף בגי' "זהו אז סטרו". וירדו כל עבדיך אלה העומדים כאן ומסיתים אותך ירדו מביתך אלי. (א' 268).

(1) זבחים קב, א וראה רש"י ברא' מת, ב.

(ה) וירדו כל עבדיך, בפרק טבול יום¹ וברש"י שחלק כבוד למלכות וקשה הא כתיב ויצא מעם פרעה בחרי אף דאמר התם מלמד שסטרו ויצא. וא"כ לא היה אימת מלכות עליו: ור"ח וכן רבינו יצחק פירשו לא שסטרו ממש, אלא שהרים ידו והראה לו שראוי לסטירה. או שאמר לו כן בפירוש. וקשה הרי אמרו שם¹ עלה כל היכא דכתיב חרי אף נעשה רושם. ואם לא סטרו רושם היכן הוא. והר"ר אליה פי' דפרעה סטרו למשה קאמר ושמא

(יא) לא יחרץ כלב לשנו, ותימא מה רכותא היא והלא הרבה בני אדם הולכים ואין הכלבים חורצים לשונם וי"ל דקאי אסיפיה דקרא ומקלכם בידכם ולעולם כשכלבים רואים אדם ומקלו בידו נובחים ולכם לא יחרץ. (א' 271/2; וט' 21 בשם ר' בנימין).

(יב) לא יחרץ כלב לשנו, לפי כשרודפים הגזלנים אחר בני אדם אז מושכים עמם כלבים שמריחים ומנבחים. (המ' 45).

(יג) לא יחרץ כלב לשנו, אעפ"י שמלאך המות בא לעיר כדכתיב אין בית אשר אין שם מת ואמרו בב"ק בפרק הכונס מלאך המות בא לעיר כלבים צועקים אפילו הכי לא חרצו. כך נראה בפשטי הרי"ס דרשן (מקוצי) והר"ר מנחם מיואני פירש לא יחרץ כלב לשנו כלבים דרכם לצעוק כלילה לא חרצו לשונם ומצרים שדרכם לישון כלילה צעקו צעקה גדולה כדכתיב ותהי צעקה גדולה במצרים ורבי בנימין מקנטבוריא פירש לא יחרץ כלב לשנו אע"ג שדרכם לצעוק כשהם רואים בני אדם עומדים ומקלות בידם וכשראו בני ישראל וביד כל אחד ואחד מקלו כי כן נצטוו כדכתיב ומקלכם בידכם וגו' ועל כל זאת לא נבחו להם. (במ' 190).

וִירְדוּ כָּל-עַבְדֶּיךָ אֵלָּה אֵלִי
וְהִשְׁתַּחֲוּוּ-לִי לֵאמֹר צֵא אִתָּה וְכָל
הָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי כֵן אֵצֵא
וְיֵצֵא מֵעַם פְּרַעְה בְּחָרִי אָף (יא, ח)

(א) וירדו כל עבדיך, וגם הוא בעצמו ירד, ולפיכך אמר "והשתחוו לי" חלק לו כבוד, שהוא מלך. (ריב"ש).

(ב) וירדו כל עבדיך, כל זה היה משה מדבר לקיים מה שאמר לו¹ לא אוסיף עוד ראות פניך, כלומר אתה ועבדיך יבואו אלי. וירדו כל עבדיך וכו'. פרש"י² מחמת כבוד מלכות, וכן בפרק טבול יום³ אל תהא אימת מלכות קלה

וגו' והשתחו' לה' בהר' וזהו "והשתחו' להר קדשו" וזהו "והשתחו' להדום רגליו" כי יראו כבוד הקב"ה וישתחו' דרך שם. וזהו "וראה את עמוד הענן והשתחו' איש פתח אהליו" שיראו עמוד הענן כמו במדבר. וזהו "והשתחו' עם הארץ פתח השער". וזהו כל אותן השתחויות שכתבנו. ועוד והשתחו' שני גבי אומות והשתחו' על כפות רגליך אם כשישבו האומות בבתיים ואדם אחד מישראל עובר בשוק ירוצו החוצה וישתחו' דרך שהיהודי הולך וזהו "והשתחו' איש פתח אהליו" ע"כ. והשתחו' לי לאמר צא בגימ' מלאך זהו ישראל בעיני האומות כמלאכים לאמר צא יאמרו לישראל צא מן הגליות לעתיד. והשתחו' לי לאמר אליל⁹. אף אליליהם יכנעו ויפלו לעתיד כדכתיב¹⁰ "השתחו' לו כל אלהים", רמוז אליל. לי לאמר צא רמוז כן יעשו האומות כמו שנאמר¹¹ "תזרם כמו דוה צא תאמר לו". לי לאמר צא אתה, ס"ת יראה. יראה ופחד יהיו עליהם ויתנו להם רשות לצאת. ואחרי כן אצא, ואחרי כ"ן שנים של גלות בבל. ד"א ואחרי כ"ן אומות כי יפלו אצא מן הגלות. ויצא מעם פרעה בחרי אף, שסטרו¹² וא"ת והכתיב וירדו כל עבדיך שחלק כבוד למלכות אם כן אם סטרו אנה חילק כבוד למלכות. ותירץ זקני החסיד לא סטרו והכהו ממש אלא הגביה ידו ממש כנגדו ואמר לו אלמלא שאני חולק כבוד למלכות הייתי מכה אותך כי אתה ראוי לסטירה. ויצא בחרי אף, ה'. מעם פרעה¹³ ויקם יהונתן מעם השולחן בחרי אף¹⁴ "בחרי אף רצין"¹⁵ "וישובו למקומם בחרי אף"¹⁶ "גדע בחרי אף". נדרוש מעם פרעה בחרי אף ויקם יהונתן בחרי אף כי הכלימו ורמוז אף משה הכלים את פרעה ורמוז שהכלים את ישראל בחורבן הבית וגדע קרנם. בחרי אף רצין וארם וכן רמליהו לגדע קרנם וכולם תדרוש כך לתת של זה בזה. פרעה בחרי אף פרעה נשאר בחרי אף. ד"א פרעה בחרי אף סטרו באפו¹² ובפניו וזהו בחרי. (א' 946).

(1) ישעיה מט. כג. (2) שמואל לג. י. (3) ישעיה כז. יג. (4) שם ס. יד. (5) שם מז. ג. (6) תהלים צט. ה. (7) שם שם ט. (8) ישעיה ס. יד. (9) נקודות

י"ל דמשה חלק כבוד במאמר וירדו כל עבדיך כדי לכותבו למגמר מיניה מלתא דמינה ילפינן כטכול יום שאל תהא אימת מלכי אומות קלה בעיניך אבל משה בעצמו לא נתחייב לחלוק כבוד זולת זה. כדכתיב ונצבת לקראתו ודרשינן העז פניך נגדו. (פער"ר א' 2343; מ"ז: המ' 45).

(1) זכחים קב. א.

העז פניך

(ו) וירדו כל עבדיך, הק' מ"א מה שדרשו חכמים בזכחים בפרק טכול יום¹ אל תהי אימת מלכות קלה בעיניך דכתיב וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחו' לי לאמר, ואילו לדידיה לא קאמר אלא דווקא עבדיך ישתחו' לי, משמע ולא אתה, ואחרי כן ויצא מעם פרעה בחרי אף, אף דרשו¹ מלמד שסטרו משה לפרעה ויצא, ואימת מלכות להיכן אזלא? והיה מפרש אבי לפי הפשט שהיה מניף ידו כנגדו ומראה לו שהוא ראוי לסטירה אבל לא סטרו ממש. וכן הגיד לי ר' יצחק מרוסיא משם מ"א שכך אמר לו משה לפרעה כפוי טובה כמה אתה ראוי לסטירה, בתחילת המכות אמר לי הקב"ה² הנה אנכי הורג את בנך בכורך, ודחיתי את הדבר וכל שעה שהיית אומר העתירו בעדי הייתי עושה ועתה מגזם לי. (ר"י החסיד).

(1) זכחים קב. א כשינוי לשון. (2) לעיל ד. כג.

(ז) וירדו כל עבדיך, רמוז ירידה תהיה להם. וזהו וירדו. עבדיך אלה בגימ' כלעם. כל לרבות שאר יועציו ועבדיו. וירדו כל עבדיך אלה אלי רמוז כן יעשו האומות בימי המשיח וכתוב¹ "אפים ארץ ישתחו'". וזהו והשתחו' והשתחו' לי לאמר. והשתחו' ז' "כל עבדיך"². "וראה כל העם את עמוד הענין וגו' והשתחו' איש פתח"³ "והשתחו' לה' בהר הקדש"⁴ "והשתחו' על כפות"⁵ "השתחו' עם הארץ פתח השער"⁶ "והשתחו' להדום רגליו"⁷ "והשתחו' להר קדשו". נדרוש: וירדו כל עבדיך והשתחו' לי לאמר רמוז לעתיד ישתחו' האומות לישראל לבקש מהן מחילה וזהו והשתחו' לי. וכתוב⁸ "והלכו אליך שחוח וגו' והשתחו' על כפות רגליך וגו'". וכן עשו למשה וכן יעשו לישראל.³ "ובאו האוכדים

כמו לעתיד לבא כן היה בארץ מצרים. רבות מופתי בארץ ר"ת אברם. בזכותו. (א' 946).
(1) יואל ג. ג. (2) במלים: רבות מופתי. (3) דניאל יב. יב. (4) ר"ל תמנה דם ואש עשן וחשך הרי ארבע ותמרות לשון רבים הרי ו'.

על מילת לי ועל לא של מילת לאמר. (10) תהלים צו. ז. (11) ישעיה ל. כב. (12) עיין זכחים קב. א. (13) ש"א כ. לד. (14) ישעיה ז. ד. (15) דה"ב כה. י. (16) איוב ב. ג.

ויאמר ה' אל משה לא ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים (יא, ט)
ויאמר ה' אל משה, בתחלה מתחיל למנות, כלומר: בתחלה אמר הקב"ה למשה! "ולא ישמע אליכם פרעה", וכן היה שלא שמע אליהם עד מכה האחרונה, וגם מונה מה שעשו אהרן ומשה, ושהקב"ה חיוק את לבו, למען ספר שמו. (ריב"ש).
(1) לעיל ז. ד.

(א) ומשה ואהרן עשו, בעצמן ולא שלוחן. (א' 268).

(ב) המפתים, חסר ו' האלה נקראו מפתים שהם מפתים את מצרים הולכים להם וחוזרים אחרים. ד"א מפתים ומכתחים ומשברים כמו! "פתות אותה פתים", את בני ישראל מארצו מ' ארצו מ' יום מהלך. (א' 946).
(1) ויקרא כ. ה.

(ג) ויחזק ה', בכל פעם ופעם. (רשב"ם).

ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר (יב, א)

(א) ויאמר ה', מתחיל ומסיים באמירה, התחיל באמירה שכל אמירה אחר המחשבה ותיקון המעשה, כמו להבין אמרי בינה! אמרי דעת². לכך כל בראשית ויאמר אלהים. לימדו בסבר פנים יפות אמרי נועם. התחיל ויאמר וסיים לאמר כי הרבה אמירות היה כאן לימדו קידוש החודש כיצד³ אל משה ואל אהרן הדיבור יוצא מבין שניהם ומשה שומע⁴ שלא דיבר עם אהרן אלא בג' פעמים⁵ מפני שאי אפשר, אחד לך לקראת משה המדברה⁶ וכ' פעמים בפרשת בהעלותך ותדבר מרים⁷. אבל יין ושכר אל תשת⁸ בשכר וידם אהרן⁹ נתייחד אליו כאילו דבר עמו ושם איפשר על ידי

ויאמר ה' אל משה לא ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים (יא, ט)

(א) ויאמר ה' אל משה, בתחלה מתחיל למנות, כלומר: בתחלה אמר הקב"ה למשה! "ולא ישמע אליכם פרעה", וכן היה שלא שמע אליהם עד מכה האחרונה, וגם מונה מה שעשו אהרן ומשה, ושהקב"ה חיוק את לבו, למען ספר שמו. (ריב"ש).
(1) לעיל ז. ד.

(ב) ויאמר ה' אל משה, לפי שסיים המכות והדברים שבינו לבין פרעה חוזר וכולל, וכבר אמר לו לא ישמע אליכם פרעה. לא ישמע אליכם חסר י' עד שתעשו לו י' מכות. רבות מופתי מלא ו', כי ו' כבירות לב פרעה. (א' 268).
(1) לפנינו מלא. אבל כוונתו לומר שבכ"מ אלכם חסר לעיל ז. ט. וכאן מלא יו"ד להורות על י' מכות.

(ג) לא ישמע אליכם, כלומר אחר כל מכה ומכה היה אומר הקב"ה למשה ולאהרן לא ישמע אליכם עד לבסוף. (רשב"ם).

(ד) לא ישמע אליכם, פרשה זו סתומה כלה דבר אחד ומעשה אחד. למען רבות מופתי, הכל רמז על הקץ. למען בגימ' קץ. רבות, רי"ש מצוינת כלומר להרבות לעתיד וכן מופתי אותו זמן שנאמר! "ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן". ולכך מצוינת ר' ופ'². למען רבות מופתי בגימ' אלף של"ה³ מופתי מלא ו' רמז על מופתים של העתיד שנאמר בנבואת יואל! "ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן השמש הפך לחשך והירח לדם לפני בא יום וגו'". תמנה⁴ ותמרות לשון רבים הרי ו'. ועוד רמז

ותמ"ה דלאו משום קבלת טומאה אלא משום דהקב"ה ישנו שמה שמא כמו כהן דכתיב³ תרימו תרומה והם כמו קברים ומה לכהן בקברות, וכן יסד הפייט⁴ אויל מוכן לעברות מה לכהן בקברות. מיהו תימא היאך ירד לתוך מצרים אני⁵ ולא מלאך, אי דיבור קל לא כ"ש הוא בעצמו. וי"ל כדפי' רש"י⁶ דוה"י הוא וב"ד, ובית דינו ירדו תחילה ובטלו הע"ז כדכתיב⁸ ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, ואז לא היתה מלאה גילולים. (המ' 40 : מ' 15 : לר' 108).

(1) ד"ה בארץ מצרים. (2) ברכות כב. א. (3) במדבר טו, יט אולי הראיה היא ממה שכתוב שם תרימו תרומה לה'. ועיין סנהדרין לט, א. אלוהיכם כהן הוא דכתיב ויקחו לי תרומה וכן בוכאים ק"ב, א. אני כהן וכו'. (4) בקרובה לשבת הגדול לר' יוסף טוב עלם כקטע המתחיל ירדת להציל עמך (עבודת ישראל מנהג פולין עמ' 712). (5) הגדה של פסח, ע"י מכילתא בא מסכתא דפסחא פ"ז ופי"ג. (6) להלן כה. ד"ה דה'. (7) ירו' סנהדרין א, א. שמו"ר יב, ד. ועוד. (8) להלן יב.

(ה) בארץ מצרים, פר"ש חוץ לכרך לפי שהיתה מלאה גילולים. וקשה דבמדרש ר' תנחומא¹ אמרי' זה אחד מי' מקומות שנגלה טהור במקום הטמא. (מ"ו).

(1) כתנ' לפנינו לא נמצא ולעיל הביא בשם הצרפתים שזה אחד מג' מקומות ועיין שמו"ר טו, ה.

(ו) בארץ מצרים לאמר, לפי שפרשה של מצות היא הוצרך לפרש שמצוות הללו נצטוו במצרים, אבל שאר המצוות יש מהם בהר סיני ויש מהם באהל מועד ויש מהם בערבות מואב. (רשב"ם).

**הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ תִּדְּשִׁים
רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדֶשִׁי הַשָּׁנָה (יב,**

(ב)

(א) החדש הזה, כזה ראה וקדש והכל תלוי בקדוש ב"ד כדאמר ר' אושעיא כשישראל

משה: וכן בשכר ומשה ואהרן עשו את כל המופתים⁹ נתייחד אליו כאילו דבר עמו. בארץ מצרים חוץ לכרך, מצרים בגימ' "חוצה לכרך"¹⁰ לאמר לישראל והשיבני דבר. ויאמר לדקדק העדים כיצד ראיתם הלכנה¹¹ כמו שעשה למיכאל ולגבריאל¹² ולאיים על העדים. לאמר החדש מקודש. לאמר החדש הזה ראש ב"ד אומר מקודש¹³ לחדשי השנה דברו מלמד שיאמרו מקודש מקודש. ראשון הוא לכם דברו מלמד שאין מעברין אלא בב"ד הגדול¹⁴. (א' 268).

(1) משלי א, ב. (2) שם יט, כז. (3) מנחות כט, א. (4) מכילתא בא ג, יב. נמצא ממעט אהרן מכל הדברות חוץ מג' מקומות מפני שאי אפשר וראה ת"י ושכ"ט סט. (5) שמות ו, כז. (6) במדבר יב, א; קרח יח, א. (7) ויקרא י, ח. (8) ויקרא יב, ב. (9) שמות יא, י; בראשית שם. (10) מכילתא שם. (11) ר"ה כג, ב. (12) פס"ר ופסדר"כ כאן שנתעטף הקב"ה בטלית מצויצת והעמיד למשה ואהרן מכאן וקרא לגבריאל ולמיכאל ועשה אותן כשלוחי ב"ד וכו' עיי"ש. (13) ר"ה כד, א. (14) לאו דוקא הגדול אלא ר"ל לא בשלשה אלא בשבעה כרשב"ג בריש סנהדרין ושם י, ב. וכ"פ הרמב"ם פ"ה מסנהדרין ז.

(ב) ויאמר ה', פרשה זו סתומה הכל כמו שכתבנו. אל משה ואל אהרן, רמז שבי"ד יקדשו החדש. לאמר החדש הזה, שיאמרו מקודש החדש. (א' 946).

(ג) בארץ מצרים, זו המצוה הייתה בארץ מצרים, וזאת הפרשה נאמרה קודם פרשת¹ מכת בכורות, שזו² נאמרה קודם עשור של ניסן, ושל בכורות היתה ערב פסח, אבל אין מוקדם ומאוחר. הגה"ה. (ריב"ש).

(1) והעיר המהיר: רצ"ל דלעיל יא : ד ז, כאמרס ו"ל דמשה הוה קאי באורחא דתליסר נגהי ארביסר, ואמר למחר כחצות כמו האידנא אני יוצא א"כ פ' זו ב—יג ככרכות ד, א. (2) ופ' זו יב כ נאמרה בר' ח ניסן עצמו דאמר הוה וציום שיקחו להם שם בעשור לחדש. וראה בחזקוני כי שם מפורש היטב. וכ"ה במכילתא.

(ד) בארץ מצרים, פי' רש"י¹ חוץ לכרך או אינו אלא בתוך הכרך כו'. תימ' ומה בכך שמליאה גילולים הא קיימא לן כר' יהודה ב"ב² דדברי תורה אינם מקבלים טומאה,